hebben ze in onze boeken. Men roept niet meer iemand die ons voorleest of voorzingt, maar slaan in de eenzaamheid ons boek op en genieten.

En daar nu de *Roman*, gelijk wij die kennen, zich niet in de middeleeuwen, maar in den nieuweren tijd ontwikkeld heeft, verviel elke aanleiding voor de Roman, om een vorm van uitdrukking te zoeken, die bij haar wezen niet paste, en zoo is het gekomen, dat terwijl de romance aanvankelijk nog op maat en rijm was, onze tegenwoordige roman dien band heeft afgeworpen, en zich beweegt in het artistieke proza.

Eeredienst.

LXVII.

De uitwerking in de predicatie, van de eens gekozen en onderzochte stof, kan niet onder *den Eeredienst* besproken worden. Over die uitwerking spreidt de *Predikkunde* haar licht, of gelijk men veelal zegt, de *Homiletiek*. Wat hier daarentegen wel aan de orde komt, is de *keuze* van de te behandelen stof.

Is die keuze liturgisch van gewicht? Zoo ze van gewicht is, houdt dan de kerk die keuze aan zich, of wel laat ze die aan den prediker over? En zoo dit laatste, bindt hem al dan niet een regel, die uit den aard en het wezen der Bediening voortvloeit?

De eerste vraag is in zeker opzicht geen vraag. Voor wie nauw toeziet is niets onverschillig. Voor het goed schikken van de meubelen in een vertrek, heeft de plaats van elk meubelstuk beteekenis; en van wat ge schrijft, is bijna van niet één woord te zeggen, dat de plaats, die het in de zinsnee inneemt, er niets toe doet. In dien scherpen zin is er dan ook in de liturgie niets dat niet tot op zekere hoogte beteekenis heeft, en kan uit den aard der zaak ook de keuze van de stof der predicatie, voor het geheel van den dienst niet onverschillig zijn.

Toch valt niet te ontkennen, dat in de oogen van niet weinigen deze keuze door niets behoeft bepaald te worden; dat elke tekst goed is; en dat uit dien hoofde, de keuze van stof en tekst, enkele feestdagen nu uitgezonderd, geheel aan het vrije spel moet worden overgelaten.

Zelfs zijn er onder de overgeestelijke lieden niet weinige die oordeelen dat dit vrije spel van tekstkeuze, daarom te minder mag gebonden worden, omdat elke band van dien aard de werking van den Heiligen Geest belemmeren zou. Liefst stelt men het zich dan voor, dat de Heilige Geest, de behoefte der gemeente doorziende, van week tot week den prediker, zonder dat hij het zelf merkt, zoo leidt, dat hij, zonder te weten waarom, juist zulk een tekst kiest, als best bij de behoefte der Gemeente past. De keuze van tekst wordt dan wel van belang geacht, en wordt liturgisch als volstrekt niet onverschillig beschouwd. Alleen maar, de Heilige Geest zelf wordt dan Liturg, en doet de beste keuze, en brengt er ongemerkt den prediker toe, om juist dien tekst te nemen, dien de Heilige Geest gekozen had.

Nu versta men ons wel, dat we de mogelijkheid van zulk een gang van zaken in het minst niet betwisten. Het is voor ons aan geen twijfel onderhevig, dat God de Heilige Geest geheel de Gemeente doorzoekt, haar geestelijke nooden kent, en ook met volkomen zekerheid weet, welke prediking op elk gegeven oogenblik voor de Gemeente het doeltreffendst is. En evenmin betwijfelen we, of de Heilige Geest wel beschikt over de middelen, die noodig zouden zijn om den prediker juist dien tekst indachtig te maken, en, al weet hij zelf niet hoe het komt, juist bij dien tekst zijn keuze te bepalen. Onzerzijds hier perken aan de alwetendheid of almogendheid van den Heiligen Geest te willen stellen, is kortweg ongerijmd. Zelfs gaan we verder, en stemmen toe, dat er in de dagen der profetie en der apostolische leerwerkzaamheid zulk een rechtstreeksche leiding zeer stellig bestaan heeft. Ja, we aarzelen niet om aan te nemen, dat ook nu nog bij de prediking de keuze van meer dan één tekst, veel meer aan de leiding van den Heiligen Geest, dan aan de wijsheid van den prediker te danken was.

Zelfs mengt zich hierin iets van wat onze vaderen noemden „Gods *bijzonderste* voorzienigheid" ten dienste van zijn uitverkorenen. Meer dan eens toch komt het voor, dat een uitverkorene het bedehuis onder den indruk verlaat, „dat de tekst voor hem was", en dat hij zich niet ontworstelen kan aan de rijke overtuiging, dat God den prediker zóó bestuurd heeft, dat hij juist *die* stoffe moest behandelen, en ze op *die* wijs moest behandelen, opdat *zijn* ziel op bijzondere wijze zou worden toegesproken, en *zijn* hart op buitengemeene wijze zou worden geraakt.

Maar al aarzelen we niet, dit zelfs zeer ver te drijven, toch volgt hieruit nog geenszins, dat de kerk en de prediker het nu ook als *regel* zullen beschouwen, dat zij de keuze van tekst aan zekere soort ingeving of verborgen leiding hebben over te laten.

Dit zou alleen dan waar zijn, indien ons dat alzoo aangezegd was. Is ons daarentegen niets desaangaande aangezegd, dan gaat ook hier de algemeene regel door, dat we, als denkende wezens, bij het verrichten van elken arbeid ons rekenschap hebben te geven van de keuze, die we bij dien arbeid doen, en dat die keuze door redelijk beleid moet bepaald worden.

Wie een huis zal bouwen, mag niet zeggen, of men eerst het dak zal nemen, en dan de zijmuren, en daarna het fundament, is een keuze, die ik aan het vrije spel overlaat. Neen, wie bouwen gaat, is verplicht zich af te vragen, in wat redelijk verband de verschillende deelen van het huis tot elkander staan, en dienovereenkomstig *moet* hij bouwen. Eerst het fundament, dan de zijmuren, en dan eerst het dak.

God zelf gaat niet anders te werk. Hij geeft eerst de zaadkorrel, dan de halm, dan de aire; en dat steeds in deze volgorde.

Nu dient de prediking om ons te bouwen, te stichten. Wie tot dat werk geroepen is, behoort dus na te denken over de volgorde, waarin de verschillende deelen van dien bouw op elkander volgen moeten, en dan alleen zou hij hiervan ontslagen zijn, zoo hij een belofte of toezegging had, dat niet hij te kiezen had, maar dat God kiezen zou voor hem.

En overmits er nu zulk een belofte of toezegging niet bestaat, moet door ons worden aangenomen, dat ons redelijk beleid ook hier de keuze te bepalen heeft, en dat onder geen enkel opzicht die keuze als onverschillig kan worden beschouwd.

Is er nu keuze te doen, dan komen we in de tweede plaats aan de vraag toe: *Wie* zal die keuze doen? De kerk of de prediker zelf?

Te dien opzichte nu gaat het in onze kerken dusver half om half. In de morgenbeurten blijft de keuze aan den prediker, in de namiddag- of avondbeurten bepaalt de kerk, dat de Catechismus zal worden gepredikt. Waar dan nog bij komt, dat in de dusgenaamde lijdensweken, op feestdagen enz. althans eenige bepaling omtrent de te behandelen stof gegeven is. In groote steden ging men hierbij vaak zelfs zoover, dat men alle lijdens- en feesttekster in geregelde orde en zeer precies aanwees. En wel is voor biddagen, Oudejaarsavond enz. geen bepaalde tekst voorgeschreven, maar ook dan wil de kerk toch, dat er bij zulke gelegenheden stoffen zullen behandeld worden, die op die gelegenheden en die dagen betrekking hebben.

En wel is er in andere Gereformeerde kerken, met name in die van Schotland, tegen veel van die bepalingen gereageerd, en heeft die oppositie, als vrucht van de lezing van Schotsche schrijvers, ook hier te lande niet zelden weerklank gevonden; maar over het algemeen mag men toch zeggen, dat de gemeente hier te lande op al zulke dagen rekent op een prediking, die met de gelegenheid dier dagen rekening houdt. In elk geval staat vast, dat de Catechismusprediking *niet* aan de vrije keuze van den prediker is overgelaten. Ze is kerkelijke regel en kerkelijk voorschrift.

Hiermede nu is het beginsel beslist, dat ook de Kerk ten deze zeker zeggenschap kan doen gelden, en dat onbeperkte vrijheid door geen prediker kan worden geëischt.

Hierop afgaande hebben enkelen dit nog verder pogen door te zetten, en zoeken in te voeren, wat men noemt een *kerkelijk jaar*. Daaronder wordt dan verstaan, dat de geheele stof der prediking naar den loop der maanden in zekere hoofdrubrieken wordt ingedeeld. In November en half December de dusgenaamde Advents-predicatie, d. i. de predicatie over de profetie aangaande de komst van den Messias, in verband met de behoeften aan het Heil, die zich in het hart van den zondaar openbaren. In de tweede helft van December de Kerstverhalen. In Januari Johannes de Dooper, de Doop van Jezus, de Verzoeking, en zijn openlijk optreden. In Februari tot aan de Lijdens predicatiën over Jezus openbaar leven. Dan de Lijdenspredicatiën zelven tot aan Paschen. Na Paschen tot aan Pinksteren de verschijningen. En dan na Pinksteren eerst de Handelingen, en na de Handelingen de onderscheidene stukken der waarheid en de Apocalypse, tot men in November weer aan den Advent toe is.

Er zijn dan ook kerken buitenslands, waarin daaromtrent aanwijzingen en voorschriften bestaan, maar ten onzent kennen we zulk een officieel kerkelijk jaar, in dien uitgebreiden zin, niet. Iets wat intusschen niet weg neemt, dat vele predikers zich bij hun keuze wel terdege door zulk een denkbeeld leiden laten. Voorschriften daaromtrent komen ons dan ook voor ongeraden te zijn. Dat bij de praelectuur der Schrift zulk een vaste orde gevolgd wordt, is aan te bevelen, maar in de predicatie zou het te zeer den indruk van het *verkregen* Heil wegnemen. Het zou ons te veel terug doen leven in een voorbijgegane historie, en ons niet meer rijk doen zijn in ons *bezit*.

Op heel andere wijze nog heeft men van de zijde der kerk de prediking pogen te binden, door de volgorde der Heilige Schrift als regel voor de prediking te stellen. Dat ging meer van de kerkeraden uit, of ook van de gezamenlijke predikanten. Men zag niet in, waarom men keuze doen zou. Was niet elk stuk der Schrift even leerrijk? Waarom zou dan een deel der Schrift worden overgeslagen? En waarom niet op de rij af alle hoofdstukken der Heilige Schrift achtereenvolgens voor de Gemeente behandeld?

Toch heeft men dit in dien krassen zin niet dan hoogst zelden, en slechts voor zeer korten tijd, doorgezet. Er kwam geen eind aan. Waar men met Genesis 1 begon, duurde het jaren en jaren, alvorens men aan het Nieuwe Testament, of ook zelfs maar aan de Psalmen of aan de Profeten toekwam. Het was, alsof men voor zijn middagmaal eerst lange maanden enkel broodspijs, daarna jarenlang enkel groenten, en ten slotte eerst, en dan weer voor jaren, enkel vleesch aan zijn gezin voorzette. Eerst jarenlang enkel historie, dan meer dan een jaar enkel Psalmen, dan jarenlang de Profeten, en zoo eerst, en dan weer voor jaren, enkel de Evangelien en de Brieven. Dat kon niet bevredigen. Het vermoeide. Het bevorderde de stichting niet.

Dit inziende, heeft men toen zich bepaald tot de behandeling van een enkel boek, en de behandeling van dat enkele boek beperkt tot enkele beurten, liefst weekbeurten. Het werd dan een apart soort prediking, waarbij men minder bedacht was op de geestelijke opvoeding der gemeente, dan wel op de vermeerdering van haar Schriftkennis. Alras echter toonde het verloopen van het gehoor bij zulke beurten, dat dit de gemeente niet toesprak. Het hield te lang op. Het dwong om te lang stil te staan bij deelen der Schrift, die het hart der gemeente niet toespraken, en het verwikkelde in allerlei uitlegkundige moeilijkheden, die voor de theologen, maar niet voor de gemeente van genoegzaam belang waren.

Van daar, dat toen de Bijbellezingen in zwang kwamen. Die toch waren ook wel aan een bepaald Boek gebonden, dat in geregelde volgorde behandeld werd, maar het ging vlugger. Men kon een heel hoofdstuk in eens behandelen. Zoo kwam er perspectief in. Men liet liggen wat van minder belang was, en bepaalde zich tot de gewichtiger deelen van het hoofdstuk.

Toch zijn ook deze Bijbellezingen veelal weer in onbruik geraakt. Ze ontaardden van lieverlede in een soort lidmatencatechisatie, terwijl allerlei uitgegeven handboeken de belangstellende leden der gemeente in staat stelden, om rustig en op hun gemak thuis hetzelfde genot der uitlegging en der toelichting te smaken.

Als resultaat van deze les der historie mag dan ook gezegd, dat deze wijze van prediking niet dan bij uitzondering aan het doel beantwoordt. Een brief van Paulus maakt hier een uitzondering op, omdat ze meest kort zijn, en geheel op de predicatie zijn ingericht. Doch het geregeld afhandelen van de Koningen, de Kronieken, of erger nog van Numeri en Leviticus, is met het doel der predicatie niet in overeenstemming.

Het zal er ten onzent dan ook wel bij blijven, dat de gewone beurten, gelijk men ze noemt, vrije beurten blijven, en dat voor deze de keuze van stof aan den prediker zelven wordt overgelaten. Iets wat daarom te meer aanbeveling verdient, omdat bij de prediking de individualiteit van den prediker niet mag worden weggecijferd, en deze al te zeer gedrukt wordt, zoo men hem steeds de te behandelen stof voorschrijft.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij Ds. J. H. Houtzagers: Door Ds. Van Schelven, uit het huisbusje van de familie v. d. L. te Amsterdam ƒ 5; van den heer Knottnerus te Oostwold ƒ 2.50; van C. van S., Alkemadestraat No. 42, Rotterdam, ƒ 1.

In hartelijken dank ontvangen.

D. HULLEMAN,
Kootwijk. *Penningmeester.*

Uit de Pers.

Het kan niet ondienstig zijn, dit stuk van Dr. Hoedemaker uit de *Gereformeerde Kerk* hier op te nemen:

Men wordt oud.
Het geheugen begint mij te begeven.
Dit bleek gisterenavond, toen ik een bezoek bracht bij een *Herant*-lezer, die mij een opstel wees waarin de Redacteur van genoemd blad de geschiedenis van de doleantie in een paar krachtige uitdrukkingen weergaf.
Zij kwamen hierop neer: men was gaan doleeren, *omdat men gedwongen werd, ongeloovigen tot het avondmaal toe te laten*, en toen men deswege was afgezet, als trouwe *herders de kudde niet mocht prijsgeven*.
Ik schrijf u naar aanleiding van deze, naar ik meen, niet voor het eerst gebezigde uitdrukkingen nu, om u eenige inlichtingen te vragen.
Ik meende mij te herinneren dat de geschiedenis der doleantie in 't kort als volgt was:
a. Men weigerde als ouderlingen zitting te nemen bij enkele predikanten, ten einde te beletten, dat zij hunne leerlingen tot het avondmaal toelieten.
b. Toen deze predikanten hiervoor uit den weg gingen weigerde men de getuigschriften af te geven dat die leerlingen van goed zedelijk gedrag waren, ten einde te beletten dat zij in naburige gemeenten werden aangenomen.
c. Op deze lijn had men nog twee schreden verder kunnen gaan.
Men had de inschrijving kunnen weigeren en men had kunnen weigeren tot het avondmaal toe te laten, door de aldus aangenomen leden te censureeren.
Maar, insteê hiervan, gaf de Kerkeraad die als zoodanig onder de Kerkelijke besturen stond, den Kerkmeesteren, die krachtens het vrij beheer niet onder de besturen stonden, zekere opdracht voor het geval men om deze weigering (*a* en *b*) geschorst en afgezet mocht worden en werd, bijgevolg, *niet* om *die* weigering maar om *dezer machts overschrijding* geschorst.
d. Geschorst en afgezet zijnde, bleef men niet bij de kudde, maar zonderde zich van haar af, door te eischen dat alle plaatselijke Kerken op een gegeven oogenblik zich èn van de Besturen èn van het Kerkverband zouden losmaken en te verkondigen dat zij, die dit niet deden, van hunne ambten enz. vervallen zouden worden verklaard.
Ik wilde u vragen of mijn geheugen mij soms parten speelt, in welk geval ik u voorstel nu nog tot de Kudde te terug te keeren.
Gij moet namelijk weten, dat ik het beginsel van de doleantie, zooals de *Herant* het poneert, heel mooi vind; even mooi als de werkelijkheid, zooals zij mij voor den geest staat, leelijk is.
2o. Om in verband hiermede eene opmerking te maken:
Gesteld al eens dat in de *Herant* niet de historieschrijver maar de advocaat aan het woord is, — een schilder kan de lucht zoo zwart of helder maken als hij wil, — er is iets in mijn hart dat voor hem pleit, t. w. het besef dat ons volk zich om de fijne onderscheidingen, die in het door mij hierboven gegeven relaas liggen opgesloten niet bekommert, er geen nota van neemt en in dit opzicht volstrekt beginselloos is.
Ik kan mij namelijk zeer goed voorstellen, dat iemand die de roeping gevoelt zijne medemenschen ergens te brengen en hen niet gezigd vindt in het gareel te loopen, hen behandelt, als de voerman, die zijn paard uit de weide halende, het dier een handvol haver voorhoudt, eenig en alleen om dat hij anders geen kans ziet hem te brengen, waar het wezen moet.
Dezer dagen kwam een predikant bij mij, die mijn stukje in een der laatste nommers van de *Gref. Kerk* gelezen en daarin de onderscheiding tusschen losmaking van de Besturen en losmaking van het kerkverband gevonden had.
Hij wist blijkbaar niet hoe hij het met mij had. »Heeft Dr. Kuyper" vroeg hij »niet het zelfde gezegd? Heeft hij de gemeente niet misleid, haar diets makende: u afscheidende van de Besturen, scheidt gij u niet van de Kerk?"
»Van *de Kerk*" gaf ik ten antwoord, niet van het Kerk*verband*, en zocht toen duidelijk te maken dat Dr. Kuyper c. s. eenvoudig die en die gemeenten en die en die opzieners feitelijk van de Kerk afsneed, dat *de Kerk* van Dr. K. bijgevolg niet was *de Kerk zooals zij vóór* 1816, d. i. toen zij nog niet onder Besturen was gebracht *bestond*, maar wat hij voor de (Geref.) Kerk hield.
Om dit te doen verstaan, moest ik het onderscheid tusschen een privaat en een Kerkelijk oordeel verklaren.... maar ik bemerkte reeds dat de belangstelling niet veel verder ging dan de vraag: leidt dit of dat niet tot een tweede doleantie.
Hij staat hierin, helaas! niet alleen.
Zou hierin ooit verandering komen? Zie, waarde broeder! ik heb nu geen lust of tijd dieper in de kwesties in te gaan. Maar, indien de vroegere »Gereformeerden" die later in doleantie gingen, even vast besloten waren geweest, dat die *leermeesters* niet ten avondmaal gingen als zij het nu op hunne *leerlingen* voorzien hadden, zouden zij dadelijk hebben gevoeld: maar dan moet *de tucht* over de ambtsdragers weêr bij de classis en later bij eene Provinciale en Nationale Synode komen.
Welnu, wij moeten deze fout van Dr. K. c. s. goedmaken.
Met oordeel des onderscheids.
En daarom *dezen* eisch stellen.
Nog iets.
Het Kerkverband was al vóór de Doleantie verbroken in Frascati.
Wij moeten het handhaven.
Dât is de weg.
Maar daartoe moeten deze zaken, d. i. de beginselen, eens besproken worden.
Wanneer?
Waar?
Hebben wij de oproeping van het Comité te wachten?

Dit stuk is interessant, omdat er uit blijkt, hoe men zijn eigen verleden vergeten kan, en hoe men bijna twintig jaar later nog in pas weêr aan te vangen „bespreking" heil kan gaan zoeken.

Over de houding van Ds. Wijers te Batavia, die ook ons bezorgdheid inboezemde, schrijft Ds. Fernhout in de *Utr. Kerkbode* dit gematigd advies:

Ds. W. vestigt de aandacht op drie zaken, die den Kerken, zoo lief als haar de uitbreiding is van Gods Koninkrijk, zeer ter harte moeten gaan.
Vooreerst op het gevaar, dat er in het zelfstandig arbeiden op Midden Java van verschillende Kerken en Kerkengroepen, elk met een eigen arbeidsveld, voor het werk der zending ligt. In de tweede plaats op het gemis van het opzicht en den steun van een recht geordend kerkelijk leven bij de arbeiders op ons zendingsveld. En eindelijk op de ontblooting van alle geestelijke verzorging bij de Europeesche christenen op Java.
In het eerste gevaar ligt metterdaad de schaduwzijde van de tegenwoordige wijze van arbeiden. De zelfstandigheid van elke Kerk of Kerkengroep leidt o, zoo licht tot verbrokkeling, en kan zelfs aanleiding geven tot ernstige botsing.
Van meetaf hebben de Kerken dito doorzien.
Ongetwijfeld zouden ze dan ook, om dit gevaar zooveel mogelijk te beperken, omtrent allerlei onderdeelen van den arbeid tot gemeenschappelijke regeling gekomen zijn, zoo haar dat slechts mogelijk ware geweest. Doch daartoe ontbrak de noodige ervaring en misten ze de vereischte gegevens. Tot zulk een gemeene regeling kon het eerst later komen, als de praktijk het noodige licht had ontstoken over allerlei vraagstukken die nu nog in 't donker lagen.
Tenzij men het principieel veroordeelde Deputatenstelsel behouden wilde, moest men het — daar viel nu eenmaal niets aan te doen — voorloopig met een zoo goed als onbegrensde vrijheid wagen.
Want natuurlijk gold ook voor dezen arbeid de regel van Art. 84 K. O. »Geen Kerk zal over andere Kerken geen Dienaar over andere Dienaren eenige heerschappij voeren." En ook Ds. W. zou niet gewild hebben dat men dezen schriftuurlijken regel op zij had geset.
Zou men dan de leiding van den zendingsarbeid hebben moeten geven in handen van de Kerken te Batavia en te Soerabaja?
Ds. W. zal de laatste zijn om het te beweren. In dât geval zou men ook de *uitzending* van Dienaren aan de kerken van Batavia en Soerabaja hebben moeten overlaten, en zou de taak der kerken hier te lande er zich toe hebben moeten bepalen, om deze beide kerken financieel tot het zendingswerk in staat te stellen.
Maar wie, die de krachten van Batavia en Soerabaja kent, zal dáár ook maar een oogenblik aan denken?
Het *moest* dus zooals het ging.
En het *ging*. Niet zonder horten en stooten, 't is zoo. Maar bij een drietal arbeiders, in niet gelukkige constellatie en onder de ongunstigste omstandigheden saamgekomen, laat zich dit licht verklaren.
Het grootste gevaar echter zijn we, naar we gelooven, thans te boven.
Nu er allengs meer Dienaren komen, zal er meer overleg zijn. En langzamerhand krijgen de kerken nu reeds de gegevens voor een gemeenschappelijke regeling, die ernstige botsingen voorkomt.
We zijn daarom niet zonder moed dat Ds. W. de hel een beetje te vroeg heeft laten juichen.
Doch als we zijn schrijven wél hebben begrepen, is het nu ook juist niet over het gemis van eenheid in den *arbeid* maar veel meer over kibbelrucht onder de *arbeiders* dat Ds. W. zich verontrust. Blijkens het opschrift van zijn stukken vreest hij dat het tusschen de Dienaren, de Onderwijzers aan de Keucheniusschool en de Directeur geneesheer van het Hospitaal met zijn helpers en helpsters, op den duur niet boteren zal. Hij ziet gevaar voor »gekrakeel" en vraagt zich met angst af, wie, als de vonken smeulen gaan, het vuur tijdig zal kunnen blusschen.
Hij meent, dât kan alleen de Kerk van Batavia.
Daarom moeten alle arbeiders en arbeidsters zich bij Batavia's gemeente voegen, en onder 't opzicht van Batavia's Kerkeraad staan.
Deze kan dan, aanstonds als er gekrakeel ontstaat, ambtelijk tusschenbeide komen en den vrede herstellen.
Nu is stellig ook dit gevaar niet denkbeeldig. Toch is het de vraag of br. W. het niet een weinig donker inziet.
Onze broeders op Midden-Java zijn toch geen kinderen, die om allerlei beuzelingen aan 't krakeelen slaan. Ze zijn mannen die geleerd hebben zich te stellen onder de tucht van Gods Woord en Gods Geest, en voor het werk en de eere des Heeren zich zelf te verloochenen. Bovendien zal het hun gemakkelijker vallen den boozen demon van verdeeldheid — mocht hij den kop willen opsteken — ten onder te houden nu ze in grooter getal zijn, dan toen ze zóó luttel in aantal waren, dat er, bij elk opkomend geschil, geen rechter, buiten de partijen, overbleef. In elk geval is er meer kans, dat zij *onderling* hem meester worden, dan dat de Kerkeraad van Batavia hem bindt.
Batavia ligt véél te ver van ons arbeidsveld om er ook maar een schijn van toezicht te oefenen. De brand slaat op Midden Java lichte laaie uit, eer men er te Batavia nog iets van bespeurd heeft.
Want voor elk wisse-wasje maakt men geen reis die voor twee personen op z'n minst op een kosten van een ƒ 160 komt te staan.
Voeg daarbij, dat verschillen van ernstigen aard, tusschen broeders die elkaar slechts af en toe ontmoeten, bijna zonder uitzondering zullen opkomen uit hun arbeid: uit strijdige instructie, uit verschil van inzicht en praktijk enz., en dat in al zulke geschillen de Kerk van Batavia, ook al stonden de broeders en zusters allen onder zijn opzicht, toch niets zou kunnen beslissen — en het is, dunkt ons, duidelijk, dat de weg door br. W. aanbevolen niet tot het doel leidt.
Ook in ander opzicht komt de winst van aansluiting bij de Kerk van Batavia ons voor de BB. illusoir voor.

Ze zouden er het gebruik van het Heilig Avondmaal door winnen, volgens br. W.
Maar waarom zouden ze dat in Batavia zoeken? Ds. Adriaanse en Ds. Bakker met de hunnen kunnen het sacrament ontvangen in de Kerken van Poerworedjo en Temon. Want al schijnt het zoo langzamerhand een uitgemaakte zaak onder ons te zijn, dat Europeanen en Javanen niet in één Kerkformatie saamleven kunnen — niemand zal het toch voor ongeoorloofd houden, dat een Europeaan naast een Javaan aan het H. Avondmaal aanzit.
Te Djocja zal — zijn we wel ingelicht — binnenkort een gemeente van Europeesche christenen worden geïnstitueerd. Dan zal men ook daar niet meer naar Batavia hoeven te reizen. En afgezien daarvan — Poerworedjo en Temon liggen dichter bij Djocja dan Batavia.

We zijn voor dit kalme oordeel Ds. Fernhout dankbaar.
o, Het ware zoo gewenscht geweest, zoo vooral de predikant te Batavia gevoeld had, hoe men in zoo geheel nieuwe positie altoos beginnen moest met minstens drie jaar stille plichtsbetrachting, om eerst als men de toestanden kent en zelf aan zijn omgeving bekend is geworden, voor den dag te komen met zijn denkbeelden over reorganisatie.

Buitenland.

Duitschland. Reactie tegen de leer van Prof. Krüger uit Gieszen.

Wij deelden onlangs mede, hoe onbeschaamd de hoogleeraar Dr. Krüger professor aan de Universiteit te Gieszen (Groot-Hertogdom Hessen) in de „Christliche Welt", de belijdenis zijner kerk heeft aangevallen. Ook gaf zijne uiteenzetting van de wijze, waarop hij zijn ambt van hoogleeraar opvatte, in de Christelijke kringen van Opper- en Neder Hessen groote ergernis. De besturen van de Ev. Luthersche conferentiën in Opper-Hessen en Starkenburg hebben hunne bezwaren over deze uitlatingen gezonden aan het Groot-Hertogelijk Opperconsistorium. Wanneer men weet, dat Dr. Krüger o. a. schreef: „Ik moet nog verder gaan en dat is voor mij zelfs de hoofdzaak: ik zie de eigenlijke taak van den academischen leeraar in iets, dat de kerk in de eerste plaats verschrikken moet: onze taak bestaat in de roeping velen in gevaar te brengen! Deze roeping heeft alleen de hoogleeraar, en dat is zijne eeretitel. Zij, (nl. de theologische professoren) doen met kennelijken toeleg in hunne tochtoorders het naïve geloof wankelen; zij brengen hen tot twijfel; zij zijn zich daarvan bewust, dat op den gevaarlijken weg, die tot het weten voert, dat van het schuim der overlevering gereinigd is, menigeen verloren moet gaan; kortom zij brengen de zielen in gevaar. Wij prediken voortdurend: leert uit de geschiedenis, laat u door de wetenschap uit de geschiedenis leeren, dat geen rechtsvorm en geen theologische voorstelling, of zij in den Bijbel gevonden wordt of in de belijdenis der kerk, daarop aanspraak maken kan, voor alle tijden, en daarom zeker niet voor onzen tijd een algemeen geldende wet is. De theologische wetenschap zal aan hare jongeren den dienst bewijzen van vergif, dat voor erge besmetting onvatbaar maakt. En aan hen die gezond zijn, bewijst zij ook dien dienst"; — dan kan het ons niet verwonderen, dat alles wat in Hessen nog rechtzinnig is, zich opmaakt, om een dergelijk hoogleeraar den last om aanstaande dienaars der kerk op te leiden, van de schouders te nemen. Dr. Krüger begrijpt dit zelf zeer wel en sprak daarom uit, „dat de theologie van zekere academische leeraars, wijl zij onkerkelijk is, aan het kerkelijk leven schade doen moet, ja wellicht doen *wil*. Wanneer dit het geval is, dan volgt daaruit consequent, dat de kerk zulke academische leeraars niet alleen niet wenschen kan, maar alles in het werk moet stellen ze verwijderd te zien."

Maar wij vreezen, dat Dr. Krüger dit uitsprak in de gedachte dat de staatsmacht, die hem benoemde, niet voor den drang der rechtzinnigen zal bezwijken door hem als hoogleeraar te ontslaan. De rechtzinnige superintendent Dr. Waas, nam zijn ontslag, omdat hij de verantwoordelijkheid voor een besluit van het Opperconsistorium niet dragen wilde, en dit werd eenvoudig aangenomen, al betreurde het rechtzinnige deel der landskerk zijn heengaan zeer. Daarom is het niet te verwachten dat, al verzoekt het bestuur van rechtzinnige conferentiën het Opper consistorium om Dr. Krüger te ontslaan als hoogleeraar in de theologie, dit zal geschieden.

Het bestuur der genoemde conferentien vraagt echter meer. Het wil dat het opperste kerkbestuur overwegenden invloed zal uitoefenen bij de benoeming van hoogleeraren in de Godgeleerdheid, en beweert dat hem dit krachtens het beginsel van: *gelijk recht voor allen* moet worden toegestaan. Immers de Roomsche kerk van Hessen laat hare geestelijken niet door den staat, maar door leeraars onderwijzen, die door de leiders der Roomsche kerk benoemd worden, en dit wordt door den staat toegelaten.

Zou het niet toegelaten worden, indien de Hessische Evangelische Kerk eene van den staat onafhankelijke instelling voor hooger onderwijs stichtte, uit eigen middelen onderhield, en aan de candidaten van een dergelijke inrichting dezelfde rechten wilde verleenen als aan de candidaten der Staats-Hoogeschool? Wij betwijfelen dit. Doch wanneer de rechtzinnigen in dit land gelijk recht met Rome verlangen, dan moeten zij beginnen met een eigen inrichting voor de opleiding van aanstaande dienaren der kerk te stichten, al zouden belangrijke offers moeten gebracht worden.

In elk geval wijzen de besturen der conferentiën er terecht op, dat het niet aangaat, dat de hoogleeraren in de theologie aan de Universiteit te Gieszen, welke staatsambtenaren zijn, als zoodanig het recht hebben een examen af te nemen om te kunnen constateeren, dat zij, die naar het predikambt in de landskerk staan, genoegzame bekwaamheid bezitten om als herders en leeraars op te treden.

De Licenciaat Lezius hield op de Luthersche conferentie een voordracht over „Separatie en Separatismus naar Luther." Daar Lezius onder de mannen moet gerekend worden die een bijzondere studie van Luther's leven en leer gemaakt hebben, zoo kunnen wij vertrouwen dat hij het gevoelen van Luther juist weder geeft. Separatisme is volgens Luther de zucht naar verkeerde, bijzondere gemeenschap. Tot zulke zonderlingen rekent de hervormer de Joden, de Turken en de Roomschen. Maar ook de geestdrijvers en dwepers worden daarvoor gehouden, evenals de sacramentariers of sacramentisten, waaronder de eerste hervormden in Nederland te verstaan zijn, die noch met het gevoelen van de Roomsche kerk, noch met dat